

فصلنامه علمی برنامه‌ریزی منطقه‌ای

سال ۱۰، شماره پیاپی ۳۷، بهار ۱۳۹۹

شاپای چاپی: ۶۷۳۵-۲۲۵۱ - شاپای الکترونیکی: ۷۰۵۱-۲۴۲۳

<http://jzpm.miau.ac.ir>

مقاله پژوهشی

سنجش آثار تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر سطح رفاه جامعه روستایی (مورد: بخش مرکزی شهرستان کرمان)

مریم شمسی: کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران
محمدامین خراسانی: استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران
سیدحسین مطیعی لنگرودی: استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران

پذیرش: ۱۳۹۸/۴/۱۰

صص ۶۲-۴۷

دریافت: ۱۳۹۷/۱۰/۱۸

چکیده

روستاها عمدتاً دارای اقتصاد تک‌محصولی هستند که این امر سبب عقب‌ماندگی از توسعه و پیشرفت می‌شود. لذا باید به دنبال روش‌هایی بود که بتوان اقتصاد روستاها را با ایجاد تنوع‌بخشی در فعالیت‌های اقتصادی خانوارهای روستایی پویا و توانمند کرد. روستاهای کشور به علت اتکای شدید بر کشاورزی و درآمدهای حاصل از آن و نداشتن منابع اشتغالی و درآمدی غیر از کشاورزی، دارای اقتصاد ضعیف و آسیب‌پذیری هستند. پژوهش حاضر به شیوه توصیفی-تحلیلی به بررسی اثرات تنوع فعالیت‌های اقتصادی بر رفاه زیستی خانوارهای روستایی در بخش مرکزی شهرستان کرمان پرداخته است. جامعه آماری پژوهش، ۸۹۵۶ خانوار روستایی ساکن در ۱۱ روستای بخش مرکزی شهرستان کرمان بودند که به صورت نمونه‌گیری خوشه‌ای انتخاب شده و مورد سنجش واقع شدند. از این تعداد، ۳۸۴ خانوار از طریق نمونه‌گیری کوکران انتخاب شدند که جهت اطمینان از صحت داده‌ها به ۴۱۲ خانوار رسید. داده‌های جمع‌آوری شده نیز از طریق نرم‌افزار SPSS و از طریق آزمون T تک نمونه، رگرسیون و T مستقل مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج نشان داد که همبستگی بالایی بین تنوع اقتصادی و رفاه زیستی وجود دارد و خانوارهای دارای تنوع در فعالیت‌های اقتصادی سطح بالاتری از رفاه زیستی را نسبت به خانوارهای فاقد تنوع تجربه می‌کنند. همچنین براساس آزمون T تک نمونه‌ای، میانگین ابعاد تنوع اقتصادی (تعدد فعالیت‌های اقتصادی، امنیت و رضایت شغلی و درآمدی، زمینه سرمایه‌گذاری) در روستاهای مورد مطالعه در سطح ضعیف بوده و میانگین ابعاد رفاه در مورد متغیرهای (اشتغال و درآمد، فراغت، مشارکت، آموزش و پرورش، بهداشت و توان اقتصادی) در سطح نسبتاً نامطلوب و متغیرهای (سلامت، مسکن، دسترسی و رضایت از زندگی) در سطح مطلوب بوده است.

واژه‌های کلیدی: فعالیت‌های اقتصادی، رفاه، خانوارهای روستایی، شهرستان کرمان.

مقدمه:

در ساختار اقتصادی نواحی روستایی کشورهای مختلف، کشاورزی محور اساسی تأمین معیشت به شمار می‌رود (Taherkhani, 2000). مهم‌ترین ویژگی چنین ساختاری، فقدان تنوع در بسترهای اقتصادی و فرصت‌های شغلی، به خصوص برای نیروی انسانی رو به افزایش روستایی می‌باشد که تا حدودی نشأت گرفته از نوع نگرش به روستا و سیاست‌گذاری‌های دولتی و عوامل درونی روستا است. چنین ساختار اقتصادی و شغلی در نواحی روستایی، مسائل خاصی را به دنبال داشته که از جمله آنها می‌توان به انعطاف کمتر در مقابل نوسانات کوتاه‌مدت اقلیمی، نوسان قیمت محصول در زمان برداشت و غیره اشاره کرد (Javan, 2011: 19). تنوع‌بخشی به اقتصاد سکونتگاه‌های روستایی در کشورهای درحال توسعه، سبب بهبود فرصت‌های شغلی غیرکشاورزی در مناطق روستایی شده و همین‌طور تأثیر مهمی بر رفاه خانوارهای روستایی دارد. امروزه، توسعه بخش‌های غیرکشاورزی و تنوع‌بخشی به فعالیت‌ها در روستاها، راه‌حل اساسی توسعه روستایی در بسیاری از جوامع است (Mohammadi Yegane, 2014: 56-57). در سال‌های اخیر، بحث تنوع و تخصص اقتصادی در مباحث اقتصاد روستایی، شهری و منطقه‌ای جایگاه ویژه‌ای داشته است. تنوع اقتصادی به وجود شمار زیادی از انواع مختلف فعالیت‌های اقتصادی؛ مانند گردشگری، کشاورزی، خدمات در یک منطقه و یا به تعداد متعددی از فعالیت‌های اقتصادی یک منطقه که بین شماری از طبقات صنایع توزیع شده باشد، گفته می‌شود (Farahmand & Abootalebi, 2012: 57). یکی از هدف‌های مهم سیاست‌گذاران اقتصادی در کشورهای توسعه‌یافته، ارتقای سطح رفاه و شاخص‌های کیفیت زندگی در جامعه است. کشورهای درحال توسعه نیز افزایش رفاه را به عنوان یکی از هدف‌های اصلی و از معیارهای توسعه‌یافتگی در نظر می‌گیرند (Musakhani, 1999: 9). متون توسعه نشان می‌دهد که بین بهبود وضع اقتصادی روستاییان و افزایش رفاه آنها رابطه معنی‌داری وجود دارد و باید اقداماتی در راستای ارتقای رفاه زیستی فقیرترین اقشار جوامع روستایی صورت گیرد (Heidari Sareban, 2014: 62). روستاهای کشور به علت اتکای شدید بر کشاورزی و درآمدهای حاصل از آن و نداشتن منابع اشتغالی و درآمدی غیر از کشاورزی، دارای اقتصاد ضعیف و آسیب‌پذیری هستند. بخش کشاورزی به علت محدودیت و غیرقابل افزایش بودن مقدار زمین‌ها، امکان افزایش درآمدی چندانی ندارد و لذا جستجو برای پیدا کردن منابع درآمدی دیگر با توجه به توان‌ها و موانع هر منطقه از کشور، به منظور تنوع‌بخشی اقتصادی به اقتصاد روستایی (Yasoori & Javan, 2015: 20)، و برای افزایش و بهبود سطح رفاه و همچنین پایداری جامعه و اقتصاد روستایی ضروری به نظر می‌رسد.

عواملی مانند افزایش رشد جمعیت، افزایش کمبود زمین‌های مرغوب و حاصلخیز، کاهش بهره‌وری مزارع، کاهش بازگشت سرمایه در بخش کشاورزی، فقدان دسترسی به نهاده‌ها و بازارهای کشاورزی، کاهش منابع طبیعی پایه تولید، رخدادهای شوک‌های ناگهانی، فقدان یا ضعف در دسترسی به بازارهای مالی در نواحی روستایی به عنوان عوامل درونزا و عواملی همچون بازگشت سریع تر سود نیروی کار و سرمایه در بخش غیرزراعی، ریسک پایین تر فعالیت‌های غیرزراعی در قیاس با فعالیت‌های زراعی، امکان پس انداز به منظور تأمین نیازهای خانوار، و نهایتاً فرصت‌های اقتصادی مبتنی بر مزیت‌های اجتماعی در نواحی شهری و فرامنطقه‌ای به عنوان عوامل برونزا، در شکل‌گیری انگیزه و تحریک تقاضا برای تنوع بخشیدن به اقتصاد و معیشت خانوار و ورود به فعالیت‌های غیرکشاورزی موثر هستند (Ranjan, 2006). مجموعه این عوامل می‌توانند تأثیر بسیاری بر رفاه خانوار روستایی بر جاش گذاشته و در بلندمدت باعث ایجاد شکاف بین خانوارهای دارای تنوع اقتصادی و معیشتی و خانوارهای دارای اقتصاد و معیشت مبتنی بر فعالیت واحد و محدود شود. در این راستا ضمن بررسی وضعیت اقتصادی و رفاهی روستاییان و نیز اثرات تنوع‌بخشی اقتصادی بر سطح رفاه خانوارهای روستایی، از طریق مطالعات میدانی بخش مرکزی شهرستان کرمان سعی شده است دو فرضیه اصلی پژوهش، (۱) تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی بر رفاه زیستی خانوارهای روستاهای مورد مطالعه تأثیرگذار بوده است و (۲) به لحاظ رفاه زیستی، بین خانوارهای روستایی دارا و فاقد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی تفاوت معناداری وجود دارد، مورد ارزیابی قرار گیرند.

شهرستان کرمان به عنوان شهرستان مرکزی استان، از شش بخش تشکیل شده که بزرگ‌ترین آنها بخش مرکزی است. نزدیکی به مرکز استان و شهرستان می‌تواند آثار مهمی بر تنوع فعالیت‌های اقتصادی در روستاها بر جای بگذارد و در این پژوهش به دنبال این هستیم که رابطه بین تنوع اقتصادی در این روستاها را با رفاه خانوارها مورد بررسی قرار دهیم. این استان به عنوان یکی از استان‌های پهناور کشور و یکی از مناطقی که بیشترین اثرات را از بحران فراگیر خشکسالی در کشور محتمل می‌گردد، به شدت نیازمند تنوع بخشی به اقتصاد روستایی بوده و نمی‌تواند در آینده بلندمدت و با اتکای صرف به فعالیت‌های بخش کشاورزی، اشتغال و رفاه جمعیت روستایی را تأمین نماید. مهاجرت از روستاها، بخش‌ها و شهرستان‌های کوچک و مناطق آسیب‌پذیر و حساس به تغییر اقلیم به سمت شهرهای بزرگ افزایش یافته است. از جمله می‌توان به مهاجرت و تخلیه بخش‌هایی از استان‌های شرقی و جنوب شرق کشور اشاره کرد. این وضعیت موجب کاهش نرخ رشد اقتصادی در این مناطق می‌شود (Climatology Research Institute, 2017: 20). تنوع بخشی به

فعالیت‌های اقتصادی در بلندمدت، فرصت‌های درآمدی خانوارهای روستایی را متنوع ساخته و آسیب‌پذیری درآمد آن‌ها را در برابر نوسانات اقتصادی و محیطی کاهش می‌دهد. متنوع ساختن زمینه‌های شغلی را می‌توان نوعی بیمه غیرمستقیم برای امنیت درآمد روستاییانی دانست که بهره‌وری اندکی داشته یا به علت حوادث طبیعی غیرمترقبه آسیب دیده‌اند. در نتیجه توسعه مشاغل غیرکشاورزی، عاملی بازدارنده برای افزایش فقری است که در نتیجه کاهش تولید سرانه در مناطق روستایی و افزایش بیکاری به وجود می‌آید (Nasari et al, 2009: 48).

مبانی نظری و پیشینه تحقیق:

بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند که فعالیت‌های غیرزراعی صرفاً دارای کارکرد بازاری نیستند و از نقطه نظر مفاهیمی مانند مشارکت و ارزش‌های اجتماعی نیز حائز اهمیت هستند. مطالعات بسیاری نشان داده‌اند که بین کار غیر کشاورزی و درآمد خانوار یک همبستگی وجود دارد (Cheraghi et al, 2018: 54) و درآمد خارج از مزرعه یک عامل کلیدی برای ایجاد رفاه در خانوارهای روستایی است و در بسیاری از کشورهای در حال توسعه بین یک سوم تا نیمی از خانوارها درآمد خود را از منابع خارج از مزرعه کسب کرده و این درآمد بین ۲۰ تا ۷۰ درصد درآمد خانوارها را تشکیل می‌دهد (Abdshahi, 2006: 18) برای سنجش تأثیر فعالیت‌های زراعی بر اقتصاد غیر زراعی، می‌توان تأثیر درآمد حاصل از فعالیت‌های زراعی بر فعالیت‌های غیر زراعی را مورد بررسی قرار داد. زیرا افرادی که دارای فعالیت‌های زراعی گسترده هستند و تأکید بیشتری بر این گونه فعالیت‌ها دارند، درآمد بیشتری نیز از آن کسب می‌کنند؛ ضمن اینکه فعالیت‌های غیر زراعی نیازمند سرمایه برای شروع هستند (Masoomi & Hayati, 2018: 5-6) کار غیر کشاورزی، به طور غیرمستقیم در درآمد خانوار و امنیت غذایی تأثیرگذار است، بنابراین مقدمه یک چرخه مطلوب به وجود می‌آید که در آن درآمدهای غیر زراعی و کشاورزی، باعث رشد و تداوم یکدیگر شوند (Cheraghi et al, 2018: 52). مفهوم اقتصاد روستایی به معنای نگرش در آن به عنوان یک بخش مجزا و مستقل نیست، بلکه باید آن را شاخه‌ای از اقتصاد دانست که با اقتصاد کشاورزی وابستگی متقابل دارد (Asayesh & Ghanbari, 2006: 19). هر فعالیتی که در محیط روستا، به منظور تامین رفاه و گذران زندگی روستاییان به وقوع بپیوندد تمام و یا قسمتی از اقتصاد روستایی را تشکیل می‌دهد (Mahdavi, 2008: 169). در تعریفی دیگر عبارت است از مجموعه رفتار، فعالیت‌ها و مناسبات اقتصادی فردی و جمعی در زمینه تولید، توزیع و مصرف که در فضای روستایی یا در ارتباط مستقیم با فضای روستایی و عمدتاً توسط روستاییان انجام گیرد (Noori, 2003: 39). همچنین یاسوری می‌گوید "اقتصاد روستایی نمایانگر تمام فعالیت‌های اقتصادی بخش‌های اقتصادی در روستاهاست (Yasoori, 2007: 47). اقتصاد روستایی به تولید در بخش کشاورزی و صنایع وابسته به آن، بخش غیرکشاورزی شامل معادن، صنایع دستی، ساخت‌وساز، تجارت، حمل‌ونقل، خدمات دولتی و شخصی گفته می‌شود (Hagblade & et al, 2010: 1429). که موجب درآمدزایی برای ساکنان روستایی می‌شود (Midmore & Whittaker, 2000: 178). در واقع اقتصاد روستایی به عنوان تولیدکننده و عرضه‌کننده مواد اولیه مورد نیاز سایر بخش‌های اقتصادی و تامین کننده نیازهای غذایی بشر، نقش مهمی را در تشکیل تولید ملی (تولید ناخالص داخلی) کشور دارد (Azizi et al, 2009, 58).

مفهوم تنوع‌بخشی به راه‌ها و شیوه‌های جایگزین در مقابل محدودیت‌های اقتصادی و اجتماعی اطلاق می‌شود که در راستای پویایی اقتصاد خانوار و بازساخت فضا می‌باشد. تنوع‌بخشی به این مفهوم، صرفاً راه‌اندازی اشتغال غیرکشاورزی در روستاها نیست، بلکه تنوع شیوه‌های تولید و اشتغال در بخش کشاورزی (زراعت، باغداری، دامپروری، جنگل‌داری، ماهیگیری، شکار و زنبورداری) و غیرکشاورزی (صنعت و ساختمان و یا خدمات حمل‌ونقل، ارتباطات، توریسم و هتل داری، خدمات عمومی، شخصی و دولتی) را شامل می‌شود (Karimzadeh, 2015, 133). در کشورهای توسعه‌یافته با ایجاد اشتغال در بخش‌های غیر کشاورزی، سطح درآمد روستاییان را افزایش می‌دهند و در کشورهایی همانند کشور ما نیز رابطه تنگاتنگی بین تنوع اقتصادی و کاهش فقر وجود دارد (Sadeghi Chamchangi et al, 2016: 27). تنوع‌بخشی فعالیت‌های اقتصادی و منابع درآمد خانوارهای روستایی به مفهوم مشارکت روستاییان در فعالیت‌های متعدد بخش کشاورزی و غیرکشاورزی است که زمینه را برای ایجاد تغییر و تحولات ساختاری در اقتصاد مناطق روستایی مهیا می‌سازد و نقش مهمی در تقویت توانمندی‌های اقتصادی- اجتماعی و بهبود استانداردهای زندگی ساکنان ایفا می‌کند (Kola et al, 2012, 575 & Ellis, 2000, 2). در زمینه اقتصاد نواحی روستایی، دو گونه تنوع‌بخشی را می‌توان دنبال کرد: -تنوع در نظام تولید زراعی: که به دنبال ایجاد تنوع در الگوی کشت محصولات، فعالیت‌های دامداری، پرورش آبزیان، پرورش زنبور عسل، کشت‌های گلخانه‌ای و مانند اینهاست. -تنوع در فعالیت‌های اقتصادی: که در نتیجه تلفیق فعالیت‌های زراعی با فعالیت‌های غیرزراعی (صنعت و خدمات) ایجاد می‌شود (Ghasemi & Javan, 2013: 246).

تنوع بخشی فعالیت های روستایی، افزون بر فعالیت های کشاورزی، از طریق تأکید بر فعالیت های اقتصادی غیرزراعی در روستاها میسر خواهد بود، که از جمله می توان به اینها اشاره کرد: تبدیل محصولات کشاورزی، راه اندازی کسب و کارهای کوچک، تغییر از کشت محصولات نقدی به تجارت کالاهای کشاورزی (مثلاً در پاسخ به خشکسالی)، کارگر مزدبگیری غیرکشاورز یا فروش دارایی های خانوار به عنوان پاسخ به شوکها (Davis, 2006: 182). اهمیت رهیافت متنوع سازی فعالیت های اقتصادی در این است که چنانچه بخش کشاورزی دچار رکود شود، اقتصاد روستایی غیرزراعی ممکن است برخی خسارتها را برطرف سازد (World Bank, 2007). پیاده سازی این رهیافت در کنار کشاورزی می تواند کمک بزرگی به ایجاد امنیت در شبکه اجتماعی روستا، معیشت خانوار و سرمایه گذاری های دولتی و خصوصی کند (Ashley & Maxwell, 2001: 397).

تنوع بخشی به فعالیت های درآمدزا تنها با هدایت منطقه به سمت فعالیت های جایگزین براساس منابع محلی و فرصت های شغلی جدید که برای نیروی کار آن منطقه ایجاد می شود، محقق می شود. تنوع اقتصادی در مناطقی که اقتصاد آن ها متکی به کشت واحد است، اهمیت بیشتری دارد. ایجاد اشتغال غیرکشاورزی، علاوه بر تقویت پایه های اقتصاد روستایی، مانع مهاجرت روستاییان خواهد شد و فراهم کردن ساختار انجام فعالیت های متنوع اقتصادی، نه تنها رفاه و کیفیت زندگی روستایی را به رفاه و کیفیت زندگی شهری نزدیک و همسان خواهد کرد؛ بلکه باعث کاهش مشکلات شهری که به واسطه مهاجرت های فزاینده و حاشیه نشینی و مشکلات تبعی آن پدید می آید، خواهد شد. ایده تنوع بخشی در اقتصاد به عنوان ابزاری برای سرعت بخشیدن به توسعه اقتصادی در سطوح مختلف به شمار می آید که اهمیت بسزایی در ارتقای رفاه و امنیت اقتصاد منطقه دارد. تضعیف فعالیت های اقتصادی سنتی در مناطق روستایی به ویژه اقتصاد مبتنی بر منابع طبیعی همچون کشاورزی، معدن و نظایر آن در طی چند دهه اخیر، جست و جوی راهکارهای جدید برای تقویت پایه های اقتصادی و تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی در مناطق روستایی را ضرورت بیشتری بخشیده است (Byrd et al, 2009: 637). به عبارت دیگر، مناطق روستایی در حاشیه مانده و توسعه نیافته برای بقای خود با محدودیت های متعددی به ویژه در توسعه اقتصادی مواجه هستند؛ زیرا، اشتغال و درآمدهای حاصل از فعالیت های کشاورزی به تنهایی نمی توانند به نگهداشت جمعیت در حال رشد آن ها منجر شوند و بایستی گزینه های جدیدی با استفاده از منابع محلی مورد توجه قرار گیرند (Zamora, 2011: 115)؛ بنابراین تنوع بخشی به اقتصاد به عنوان راه حل منطقی سعی می کند تا با معرفی صنایع و فعالیت های جدید زمینه را برای کاهش میزان وابستگی مناطق روستایی به منابع پایه طبیعی فراهم نماید (Page & Beshiri, 2003, 2). به طوری که از دیدگاه بانک جهانی، اهمیت توسعه فعالیت های غیر زراعی و چندبخشی در مناطق روستایی از قبیل صنعت و خدمات به عنوان یک الگوی متنوع سازی اقتصادی مورد توجه است (Zhu & Liu, 2008, p 3). بررسی ها حاکی از این است که بیشتر فعالیت های بانک جهانی که در راستای متنوع سازی در کشورهای جهان سوم انجام داده است، برای متنوع سازی درآمدهای غیرزراعی بوده است. چرا که فعالیت های زراعی به علت محدودیت گسترش و نیز آسیب پذیری محیط طبیعی در صورت فشار به آن و عدم تطابق چنین شرایطی با اصول توسعه پایدار، توان زیادی برای متنوع سازی ندارند (Tayebnia & Baradaran, 2014: 4). به طور خلاصه می توان محورهای اساسی تأکید در مطالعات، در ارتباط با تنوع بخشی فعالیت های اقتصادی در توسعه نواحی روستایی را در قالب موارد زیر مطرح نمود:

- ایجاد اشتغال: این فعالیت ها از توانایی بالا در جذب نیروی انسانی مازاد روستایی برخوردار است و موجب کاهش مهاجرت های روستا-شهری می شود. - افزایش درآمد: متنوع سازی باعث گسترش منابع درآمدی روستاییان و افزایش درآمد خانوارهای روستایی می شود. - کاهش فشار بر منابع پایه محیطی: بخش غیرزراعی، چرخه باطل فقر را با کاهش فشار ناشی از تقاضای آب و زمین در نواحی روستایی، نابود می کند (Javan et al, 2011, 131-132). - افزایش رفاه: به سبب ایجاد گزینه های جدید شغلی و درآمدی و به طور کلی متنوع سازی اقتصاد محلی، سطح رفاه روستاییان نیز افزایش می یابد.

در میان منابع فارسی در مورد اثر تنوع فعالیت های اقتصادی بر رفاه، مطالعات اندکی انجام شده است، ولی در میان منابع لاتین مقالات بیشتری در رابطه با این موضوع یافت می شود. در جدول شماره ۱ به تعدادی از پژوهش ها اشاره شده است.

جدول ۱- بخشی از پژوهش‌های داخلی و خارجی مرتبط با موضوع پژوهش

نام پژوهشگر یا موسسه	سال	عنوان پژوهش	اهم نتایج پژوهش
World Bank: Agriculture & Rural Development Department	2003	Rural Financial Services Implementing the Bank's Strategy to Reach The Rural Poor	بانک جهانی در قالب استراتژی جدیدی تحت عنوان: رسیدگی به مناطق فقیر روستایی، ضمن تشریح رویکرد متنوع‌سازی تولیدات و موسسات روستایی نتیجه می‌گیرد که این رویکرد ضمن تولید درآمد و کاهش نیازهای مالی روستاییان کم‌درآمد، منجر به کاهش آسیب‌پذیری آنها می‌گردد.
Paul Winters, Benjamin Davis, Gero Carletto	2009	Assets, Activities and Rural Income Generation: Evidence from a Multicountry Analysis	ضمن بررسی رابطه بین سرمایه و فعالیت‌های اقتصادی خانواده‌های روستایی در ۱۵ کشور پیشرفته، نتیجه می‌گیرد که با افزایش اشتغال در بخش‌های غیرکشاورزی در کنار بهره‌مندی از درآمدهای ناشی از زمین، وضعیت اقتصادی خانوارها بهبود می‌یابد.
Carla Barbieri Edward Mahoney	2009	Why is diversification an attractive farm adjustment strategy? Insights from Texas farmers and ranchers	ایجاد درآمد مکمل و بیشتر، تداوم فعالیت کشاورزی و دامداری در کنار ارتقای کیفیت زندگی، مهم‌ترین انگیزه‌های کشاورزان ایالت تگزاس در ایالات متحده برای تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی در کنار کشاورزی و دامداری بوده است. همچنین سن افراد، تعداد نسل‌های فعال در روی زمین کشاورزی، درآمد خانوار، تعداد افراد شاغل در مزرعه و نهایتاً فاصله تا شهر، مهم‌ترین عوامل موثر بر اهداف تنوع بخشی اقتصاد و معیشت خانوار
Edward Olale, Spencer Henson	2013	The impact of income diversification among fishing Kenya communities in Western	به بررسی تاثیر تنوع بخشی منابع درآمدی بر جوامع ماهی‌گیر غرب کنیا می‌پردازد. تنوع منابع درآمدی سبب افزایش درآمد ماهی‌گیران شده است. تنوع بخشی، استراتژی موفق‌تری در کاهش فقر ماهی‌گیران بوده است.
Yograj Gautam Peter Andersen	2016	Rural livelihood diversification and household well-being: Insights from Humla, Nepal	الگوی یکسانی از نظر تعداد فعالیت‌های تنوع بخش معیشتی منطقه کوهستانی نوملا در کشور نپال وجود دارد، اما آثار رفاهی آن برای خانوارهای مختلف با توجه به ویژگی‌های خانوار، متفاوت بوده است.
Sarah Aloba Loison	2019	Household livelihood diversification and gender: Panel evidence from rural Kenya	نتایج مطالعه در نواحی روستایی کنیا نشان می‌دهد که رابطه مثبت و قوی بین دسترسی خانوار به ثروت و دارایی‌ها با تغییرات در تنوع اقتصادی و معیشتی در سطح منطقه‌ای مشاهده می‌شود. همچنین همبستگی مثبتی بین میزان تنوع معیشتی و اقتصادی با ویژگی‌های جمعیتی خانوار مانند سن و جنس و سطح آموزش و به کارگیری نیروی کار اجاره‌ای وجود دارد.
Abbas Bazargan	۲۰۱۰	تنوع بخشی به اقتصاد روستاها به منظور تحقق توسعه پایدار مطالعه موردی: دهستان معجزات	بین تنوع اقتصادی روستایی و کاهش بیکاری و افزایش درآمد روستاییان رابطه معناداری وجود دارد.
Jafar Javan, amirmohammad Alavizadeh, Mehdi Kermani	۲۰۱۱	نقش متنوع‌سازی فعالیت‌های اقتصادی در توسعه پایدار روستایی مورد: شهرستان سمیرم	وضعیت خانوارهای دارای تنوع منابع درآمدی، از نظر آموزش، ثبات درآمدی، کیفیت زندگی، مطلوب‌تر از خانوارهای فاقد آن است.
Ebrahim Fathinia	۲۰۱۴	تاثیر پیوندهای روستایی-شهری در متنوع سازی اقتصاد روستایی با تاکید بر صنایع چوبی (مطالعه موردی: بخش جوقار، شهرستان ملایر، استان همدان)	نتایج تحقیق نشان داد که شکل گیری کارگاه‌های صنایع چوبی در روستاها در راستای ایجاد و تقویت پیوندهای روستایی-شهری در روستاهای مورد مطالعه نقش موثری در ایجاد اشتغال، متنوع سازی فعالیت‌ها و رونق اقتصادی داشته است.
Jamshid Einali	۲۰۱۴	ارزیابی نقش گردشگری خانه‌های دوم در تنوع بخشی به اقتصاد روستایی مورد: دهستان حصار ولیعصر شهرستان اوج)	تنوع بخشی به اقتصاد روستا از طریق گردشگری خانه‌های دوم و توسعه ویلاسازی بیانگر وجود همبستگی مستقیم و معنادار بین ایجاد اشتغال در فعالیت‌های غیرکشاورزی و تعداد خانه‌های دوم است.
Abdolreza Rokneddin Eftekhari, Seyed Mohammad Moosavi, Mahdi Poortaheri, Manoochehr Faraji Asl	۲۰۱۴	تحلیل نقش تنوع معیشتی در تاب آوری خانوارهای روستایی در شرایط خشکسالی، مطالعه موردی: مناطق در معرض خشکسالی استان اصفهان)	اگرچه متوسط میزان سرمایه‌های معیشتی و تاب آوری شرایط مناسبی را نشان نمی‌دهد، ولی در مجموع نتایج و روابط موجود بین متغیرها تأییدکننده نقش برخوردار از همه ابعاد سرمایه‌های معیشتی در اتخاذ رویکرد مناسب در مواجهه با شرایط خشکسالی است. فقدان تنوع معیشتی حتی در روستاهایی که کمتر در معرض خشکسالی بودند باعث تاب آوری کم در مواجهه با شرایط خشکسالی شده و آسیب پذیری بیشتری در این روستاها در پی داشته است.
Maryam Ghasemi, Jafar Javan	۲۰۱۴	تبیین رابطه تنوع بخشی فعالیت‌های اقتصادی و توسعه پایدار روستایی	با افزایش پایداری، میانگین تنوع فعالیت‌های اقتصادی نیز افزایش می‌یابد. همچنین با تحقق بخشی تنوع فعالیت‌های اقتصادی در روستاهای مطالعه شده، پایداری روستایی محقق می‌شود. بین ابعاد سه گانه پایداری نیز، پایداری اقتصادی رابطه قوی تری با تنوع بخشی فعالیت‌های اقتصادی دارد.
Hossein Karimzadeh, Mohammad Valaee, Reza Manafi Azar	۲۰۱۶	نقش تنوع بخشی به فعالیت‌ها در پایداری اقتصاد روستایی	تنوع بخشی به فعالیت‌های اقتصادی در محدوده مورد مطالعه که بصورت خود جوش توسط روستاییان در اثر کاهش سطح آب دریاچه ارومیه، کاهش درآمدهای حاصل از کشاورزی، راندمان تولید، افزایش مهاجرت و غیره اتفاق افتاده است، موجب افزایش فرصت‌های شغلی غیرکشاورزی، افزایش زمینه‌های اشتغال، افزایش انگیزه جهت بهبود وضعیت کار و فعالیت، افزایش میزان اشتغال در زمینه خدماتی و افزایش سرمایه گذاری، دسترسی راحت روستاییان به خدمات مالی و اعتباری، افزایش فرصت‌های پس‌انداز خانوارها، سرمایه‌گذاری‌های غیر دولتی در زمینه‌های مختلف شده است.
Alireza Jahangiri	۲۰۱۷	بررسی تاثیرگذاری تنوع اقتصادی بر توسعه پایدار اقتصادی در روستاها، با نگاهی به بخش مرکزی شهرستان شاهین شهر و میمه	تنوع اقتصادی بر توسعه پایدار اقتصادی در روستاها تاثیرگذار بوده و اشتغال، درآمد، سرمایه گذاری و تولید، تحت تاثیر وضعیت تنوع اقتصادی روستاها قرار می‌گیرد.

منبع: یافته‌های کتابخانه‌ای تحقیق، ۱۳۹۷.

روش تحقیق و شناخت محدوده:

پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی و با روش کمی و میدانی به بررسی اثرات تنوع به فعالیت های اقتصادی بر سطح رفاه جامعه روستایی در بخش مرکزی شهرستان کرمان پرداخته و اطلاعات مورد نیاز، به صورت تحقیق میدانی و کتابخانه ای جمع آوری شده است. جامعه آماری این پژوهش، ۶۰ سکونتگاه روستایی بالای ۲۰ خانوار در بخش مرکزی شهرستان کرمان بوده است که بر اساس نمونه گیری خوشه ای ۱۱ روستا (باقرآبادریگ، سعادت آباد، الله آباد، رباط، دهلولو، سیمک، عبدل آباد، درب آسیاب، سعیدی، شرف آباد، حسین آباد-فرسنگی) انتخاب شدند. با استفاده از روش نمونه گیری کوکران از کل ۸۹۵۶ خانوار، حجم نمونه برابر با ۳۸۴ خانوار است. به منظور نرمال سازی و کنترل اثر داده های از دست رفته، تعداد کل پرسشنامه ها به ۴۱۲ مورد افزایش یافت. پرسشنامه محقق ساخته مبتنی بر پژوهش های پیشین و نظرات اساتید در سه بخش طراحی شد. بخش اول ویژگی های فردی پاسخگویان از قبیل: سن، جنس، تحصیلات، شغل اصلی سرپرست خانوار، شغل فرعی سرپرست خانوار و... را در بر می گرفت. بخش دوم سوالاتی که براساس شاخص های تنوع اقتصادی و بخش سوم سوالاتی که براساس شاخص های رفاه طرح شده بود را در بر می گرفت. به منظور ارزیابی اثرات تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی سه شاخص مورد بررسی قرار گرفت که در قالب جدول ۲ شرح داده شده است.

جدول ۲- شاخص های تنوع فعالیت های اقتصادی

مولفه	شاخص ها
تنوع اقتصادی	تعدد فعالیت های اقتصادی، امنیت و رضایت شغلی- درآمدی، زمینه سرمایه گذاری

مأخذ: نگارندگان با استفاده از پیشینه تحقیق، ۱۳۹۷.

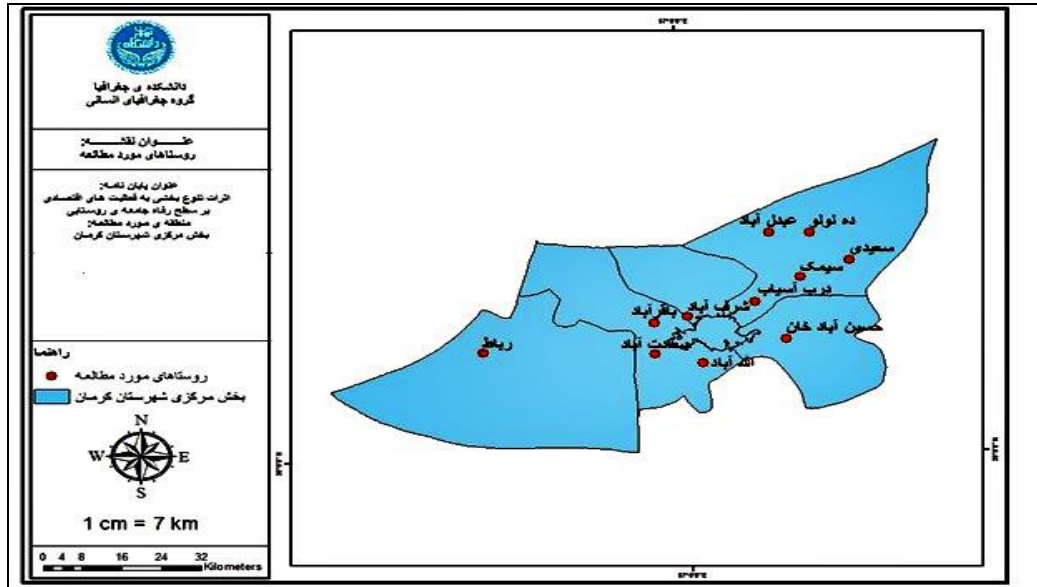
همچنین برای ارزیابی سطح رفاه جامعه روستایی ده شاخص مورد بررسی قرار گرفت که در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۳- شاخص های سطح رفاه جامعه روستایی

متغیر	شاخص ها
اشتغال و درآمد	وضعیت اشتغال، رضایت از میزان درآمد، امنیت شغلی
سلامت	وضعیت تغذیه و تنوع رژیم غذایی، دسترسی به آب شرب بهداشتی
مسکن	استحکام و دوام مسکن، امکانات و تجهیزات مسکن
فراغت	وضعیت فراغتی و تفریحی، رضایت از کمیت و کیفیت اوقات فراغت
مشارکت	حس تعاون و همکاری در خانواده و جامعه، مشارکت در تصمیم گیری ها و اجرای طرح های توسعه روستایی
آموزش و پرورش	رضایت از کیفیت آموزش، دسترسی به زیرساخت های آموزشی و امکانات آموزشی
بهداشت و درمان	بهره مندی از امکانات بهداشتی و درمانی، رضایت از امکانات بهداشتی و درمانی
دسترسی	رضایت از میزان دسترسی به امکانات خدماتی و ارتباطاتی، رضایت از کیفیت دسترسی
توان اقتصادی	میزان قدرت خرید، میزان دارایی ها
رضایت از زندگی	رضایت از زندگی در اجتماع روستایی، احساس تعلق به روستا

مأخذ: نگارندگان با استفاده از پیشینه تحقیق، ۱۳۹۷.

جهت سنجش روایی پرسشنامه از نظرات ۱۰ نفر از اساتید برنامه ریزی و توسعه روستایی در دانشگاه های تهران استفاده شده و برای سنجش پایایی آن از ضریب آلفای کرونباخ، که مبتنی بر ماتریس همبستگی گویه ها است و ضریب کل طیف را می سنجد، استفاده شده است. نتایج تحلیل ۳۰ پرسشنامه پیش آزمون نشان دهنده آلفای کرونباخ (۰/۹۶۳) بوده است که نشان دهنده سطح بالای پایایی آن می باشد. به منظور تجزیه و تحلیل آماری یافته های تحقیق استخراج و طبقه بندی شدند، داده های جمع آوری شده از پرسشنامه با استفاده از آزمون T تک نمونه ای، T (دو نمونه) مستقل در نرم افزار $SPSS$ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. اما بخش مرکزی در شرق شهرستان شهرستان کرمان، بین ۵۶ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۵۷ درجه و ۳۳ دقیقه طول شرقی و ۳۰ درجه و ۱ دقیقه تا ۳۰ درجه و ۴۳ دقیقه عرض شمالی قرار دارد. مساحت این بخش ۴۴۶۰/۶۲۵ کیلومتر مربع بوده است. شکل ۱، موقعیت روستاهای مورد مطالعه را در منطقه نشان می دهد.

شکل ۱- نقشه موقعیت روستاهای مورد مطالعه در بخش مرکزی شهرستان کرمان

بحث و یافته‌های تحقیق:

برای بررسی اثرات تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی بر سطح رفاه جامعه روستایی در بخش مرکزی شهرستان کرمان، ابتدا به سنجش شاخص‌های تنوع اقتصادی و سپس رفاه در منطقه مورد در قالب گویه‌های گزینه ای طیف لیکرت که از سطح رضایت کاملاً مخالف تا کاملاً موافقم، با ارزش ۱ تا ۵ اختصاص یافته، پرداخته شده است. برای ارزیابی تنوع در فعالیت‌های اقتصادی به بررسی شاخص‌های مورد نظر پرداخته شد. ابتدا به منظور تصمیم‌گیری در رابطه با توزیع داده‌ها و انتخاب روش آماری متناسب، با استفاده از آزمون کولموگروف اسمیرنوف، نرمال بودن توزیع داده‌ها بررسی شد. نتیجه این آزمون در جدول ... نشان داده شده است.

جدول ۴- آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن نمره سن

متغیر	میانگین	انحراف استاندارد	Z کولموگروف اسمیرنوف	p
تنوع اقتصادی	۴۴/۳۱	۱۲/۵۵	۰/۰۶۸	۰/۰۹۷
رفاه خانوار	۱۴۵/۶۴	۲۹/۵۷	۰/۰۸۴	۰/۲۰

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۷.

همانگونه که در جدول بالا مشاهده می‌گردد آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای متغیرهای تنوع اقتصادی و رفاه خانوار روستایی معنادار نیست و بنابراین متغیرها دارای توزیع نرمال هستند و می‌توان از تحلیل‌های پارامتریک برای آن استفاده کرد. برای سنجش این شاخص‌ها از آزمون T تک نمونه ای استفاده شده است. همان طور که در جدول (۵) مشاهده می‌شود، مقدار T برابر با $۲۴/۸۸۶$ - پایین‌تر از محدوده حد بالا $۰/۷۲۹۰$ - و حد پایین $۰/۸۵۴۰$ - قرار دارد. با توجه به مقدار $sig = ۰/۰۰۰$ این آزمون معنی‌دار نمی‌باشد و می‌توان گفت وضعیت تنوع فعالیت‌های اقتصادی در بین خانوارهای روستاهای مورد مطالعه بسیار نامطلوب می‌باشد. در واقع می‌توان گفت، خانوارهای روستایی منطقه مورد مطالعه از تنوع کافی در فعالیت‌های اقتصادی برخوردار نیستند و اکثراً دارای یک شغل می‌باشند.

جدول ۵- آزمون T تک نمونه‌ای (کل ابعاد تنوع‌بخشی فعالیت‌های اقتصادی)

کل ابعاد	میانگین	T	درجه آزادی	سطح معنی داری	اختلاف میانگین	۹۵ درصد اطمینان	
						حد بالا	حد پایین
تنوع بخشی اقتصادی	۲/۲۰۸۵	-۲۴/۸۸۶	۴۱۴	۰/۰۰۰	-۰/۷۹۱۵۰	-۰/۸۵۴۰	-۰/۷۲۹۰

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷.

برای ارزیابی سطح رفاه به بررسی شاخص های مورد نظر پرداخته شد. برای سنجش این شاخص ها از آزمون T تک نمونه ای استفاده شده است. همانطور که در جدول (۶) مشاهده می شود، مقدار T برابر با $-۱/۹۱۵$ - پایین تر از محدوده حد بالا $۰/۰۰۱۹$ و حد پایین $-۰/۱۴۱۶$ قرار دارد. با توجه به مقدار $Sig = ۰/۰۵۶$ این آزمون معنی دار می باشد و می توان گفت وضعیت رفاه خانوارهای روستاهای مورد مطالعه نامطلوب است. در واقع، خانوارهای روستایی منطقه مورد مطالعه از سطح پایین رفاه رنج می برند.

جدول ۶- آزمون T تک نمونه ای (کل ابعاد رفاه)

Test value=3							کل ابعاد رفاه
۹۵ درصد اطمینان		اختلاف میانگین	سطح معنی داری	درجه آزادی	T	میانگین	
حد بالا	حد پایین						
$-۰/۰۰۱۹$	$-۰/۱۴۱۶$	$-۰/۰۶۹۸۸$	$۰/۰۵۶$	۴۱۴	$-۱/۹۱۵$	$۲/۹۳۰۱$	

منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۷.

در جدول (۷) به منظور تبیین مقدار اثرگذاری هر یک از شاخص های متغیر مستقل پژوهش (تنوع بخشی اقتصادی) بر متغیر وابسته (رفاه) از روش رگرسیون گام به گام استفاده شده است. براساس نتایج حاصله، همبستگی بالایی به ترتیب بین «امنیت و رضایت شغلی و درآمدی» ($R = ۰/۸۰۲$)، «تعدد فعالیت های اقتصادی» ($R = ۰/۴۴۵$)، «زمینه سرمایه گذاری» ($R = ۰/۴۲۸$) و رفاه وجود دارد. مقدار $R^2 = ۰/۶۴۴$ در بعد «امنیت و رضایت شغلی و درآمدی» نشان می دهد که این بعد تاثیر زیادی در تبیین تغییرات مشاهده شده در رفاه زیستی داشته است. ضریب بتا به ترتیب در سه بعد «امنیت و رضایت شغلی و درآمدی» ($Beta = ۰/۸۰۲$)، «تعدد فعالیت های اقتصادی» ($Beta = ۰/۴۴۵$) و «زمینه سرمایه گذاری» ($Beta = ۰/۴۲۸$) جهت مثبت و رابطه مثبت بین ابعاد تنوع بخشی اقتصادی و رفاه را نشان می دهند. بدان معنی که با افزایش هر کدام از ابعاد تنوع بخشی اقتصادی، رفاه زیستی هم افزایش می یابد. ضریب B حاکی از این است که در ازای هر واحد افزایش در ابعاد «امنیت و رضایت شغلی و درآمدی، تعدد فعالیت های اقتصادی و زمینه سرمایه گذاری»، به ترتیب $(۰/۵۹۹)$ ، $(۰/۴۷۶)$ و $(۰/۳۸۲)$ واحد به متغیر وابسته (رفاه) افزوده می شود. همچنین در مورد معنی دار بودن رابطه فوق با توجه به مقادیر T و F در هر یک از ابعاد تعدد فعالیت های اقتصادی ($T = ۱۰/۱۰۷$) ($F = ۱۰۲/۱۴۷$)، امنیت و رضایت شغلی و درآمدی ($T = ۲۷/۳۱۷$) ($F = ۷۴۶/۲۴۵$) و زمینه سرمایه گذاری ($T = ۹/۶۳۳$) ($F = ۹۲/۷۹۱$) و مقدار $Sig = ۰/۰۰۰$ رابطه فوق با ۹۵ درصد اطمینان معنی دار می باشد، لذا فرضیه فوق تایید می شود.

جدول ۷- آزمون همبستگی و تحلیل رگرسیون فرضیه اول

متغیر مستقل	R	R^2	$R^2 Ad$	خطای معیار	ضریب B	$Beta$	t	F	Sig
تعدد فعالیت های اقتصادی	$۰/۴۴۵$	$۰/۱۹۸$	$۰/۱۹۶$	$-۰/۰۴۷$	$۰/۴۷۶$	$۰/۴۴۵$	$۱۰/۱۰۷$	$۱۰۲/۱۴۷$	$۰/۰۰۰$
امنیت و رضایت شغلی و درآمدی	$۰/۸۰۲$	$۰/۶۴۴$	$۰/۶۴۳$	$-۰/۰۲۲$	$۰/۵۹۹$	$-۰/۸۰۲$	$۲۷/۳۱۷$	$۷۴۶/۲۴۵$	$۰/۰۰۰$
زمینه سرمایه گذاری	$۰/۴۲۸$	$۰/۱۸۳$	$۰/۱۸۱$	$-۰/۰۴۰$	$۰/۳۸۲$	$-۰/۴۲۸$	$۹/۶۳۳$	$۹۲/۷۹۱$	$۰/۰۰۰$

منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۷.

در جدول شماره (۸) به منظور مقایسه سطح رفاه زیستی میان خانوارهای دارا و فاقد تنوع در فعالیت های اقتصادی از آزمون T مستقل استفاده شده است. با توجه به جدول زیر، سطح معناداری آزمون لون از $۰/۰۵$ کوچکتر است. در نتیجه از نتایج ردیف دوم یعنی نابرابری واریانس استفاده می گردد و تفسیر نتیجه آزمون t ($t = -۱۳/۳۰۹$)، ($Sig = ۰/۰۰۰$) گویای آن است که میانگین دو گروه تفاوت معناداری با هم دارند. به عبارت دیگر خانوارهای دارا و فاقد تنوع در فعالیت های اقتصادی از نظر سطح رفاه زیستی با یکدیگر تفاوت معناداری دارند.

جدول ۸- آزمون T مستقل جهت مقایسه سطح رفاه زیستی میان خانوارهای دارا و فاقد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی

آزمون تی برای مقایسه میانگین‌ها		آزمون لون برای برابری واریانس‌ها		تفاوت میان خانوارهای دارا و فاقد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی از لحاظ رفاه زیستی				
حد بالا	حد پایین	درجه خطای استاندارد	تفاوت میانگین‌ها	سطح معناداری	درجه آزادی	t	سطح معناداری	مقدار F
-۰/۷۰۵۹۶	-۰/۹۴۵۹۴	۰/۰۶۱۰۴	-۰/۸۲۵۹۵	۰/۰۰۰	۴۱۳	-۱۳/۵۳۱	۰/۰۱۷	۵/۷۱۹
-۰/۷۰۳۹۱	-۰/۹۴۷۹۹	۰/۰۶۲۰۶	-۰/۸۲۵۹۵	۰/۰۰۰	۳۶۵/۲۸۶	-۱۳/۳۰۹		

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۷.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها:

یکی از راهکارهای مهم توسعه روستاها، تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی است. از آنجا که روستا به عنوان هسته اولیه تشکیل جوامع بشری است، موضوع ثبات روستاها اهمیت زیادی دارد. روستاها معمولاً دارای اقتصاد تک‌محصولی هستند که این امر سبب عقب‌ماندگی و دور ماندن روستاها از توسعه و پیشرفت می‌شود. بنابراین کلید حل مشکلات اقتصادی روستاها تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی در روستاهاست. نتایج مطالعات نشان می‌دهد که تنوع بخشی به راهبردهای معیشت غیرزراعی به جای اتکای صرف به فعالیت‌های کشاورزی باعث افزایش توان خانوار برای کسب درآمد بیشتر، امنیت غذایی بالاتر، افزایش تولید محصولات کشاورزی به واسطه کاهش محدودیت در دسترسی به سرمایه، و مقابله کارآمدتر با عوامل محدودکننده محیطی خواهد شد (Barnett et al., 2001; Liu et al., 2008; Babatunde and Qaim, 2010; Bezu et al., 2012; Hoang et al., 2014, Reardon et al., 2000; Block and Webb, 2001). براساس یافته‌های توصیفی اکثر مردم، درآمد متوسط و پایین دارند و به علت مشکلات بخش کشاورزی رو به مشاغل خدماتی آورده‌اند. البته به دلیل نزدیکی به مرکز شهرستان (شهر کرمان) پتانسیل مشاغل خدماتی و صنعتی در این روستاها بیشتر از مشاغل کشاورزی و دامداری است. تقریباً تمام افرادی که دارای یک شغل هستند از وضعیت درآمدی، شغلی و رفاهی خود ناراضی‌اند. در میان افرادی هم که دارای شغل فرعی هستند اکثراً به علت درآمد پایین در شغل اصلی و بالا رفتن سطح رفاهی خود، به شغل‌های خدماتی با درآمد پایین و متوسط روی آورده‌اند. باید گفت اکثر افراد از میزان درآمد خود رضایت نداشتند و معتقد به میزان پایین سرمایه‌گذاری اقتصادی دولت و بخش خصوصی در روستاهایشان بودند. از نظر رفاهی نیز به‌طور کلی افراد از وضعیت تغذیه و آب شرب، مسکن و وضعیت دسترسی‌ها و امکانات حمل‌ونقل رضایت داشتند اما از وضعیت امکانات فراغتی، آموزشی و بهداشتی و درمانی در روستاهایشان رضایت کافی را نداشتند. در واقع در میان افراد، رضایت کلی از زندگی وجود داشت اما رضایت کافی از وضعیت اقتصادی، درآمدی و شغلی وجود نداشت. در راستای این یافته پژوهش، بر اساس نتایج پژوهش‌های (Elasha, 2005) (Elias, 1999) (Caldwell & Boyd, 2009) (Moench, 2005)، مناسب‌ترین راهبرد برای افزایش تاب‌آوری خانوارهای روستایی، اتخاذ راهبردهای مناسب به منظور تنوع بخشی به منابع معیشتی خانوارهای روستایی است. همچنین بر اساس آزمون فرضیه اول، اثر تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی بر روی رفاه تایید شد و مشخص شد همبستگی بالایی بین تنوع‌بخشی اقتصادی و رفاه زیستی وجود دارد. به‌طوری که با افزایش تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی خانوارها، رفاه زیستی آن‌ها بهبود می‌یابد. در آزمون فرضیه دوم نیز مشخص شد میان خانوارهای دارا و فاقد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی از نظر سطح رفاه زیستی تفاوت زیادی وجود دارد. به‌عبارت‌دیگر، خانوارهای دارای تنوع در فعالیت‌های اقتصادی سطح رفاه بالاتری را نسبت به خانوارهای فاقد تنوع در فعالیت‌های اقتصادی تجربه می‌کنند. به‌طور کلی، یافته‌های همه مقالات مندرج در جدول پیشینه تحقیق نشان می‌دهد که مهم‌ترین یافته این پژوهش: رابطه مثبت معنادار بین تنوع اقتصادی در فعالیت‌های خانوار روستایی با رفاه زیستی، مورد پشتیبانی محققان و پژوهش‌های داخلی و خارجی پیشین قرار دارد. بنابراین پیشنهادهای تحقیق به این شرح هستند:

- تأکید بر بررسی ویژگی‌های فردی سرپرستان خانوارها و نیز دارایی‌ها و امکانات خانوار در طرح توسعه اقتصادی و اشتغالزایی روستایی برنامه ششم توسعه به منظور در نظر گرفتن سناریو متناسب با فضای حاکم بر اقتصاد و معیشت خانوار در روستاهای مختلف

- تأکید بر ظرفیت های استفاده نشده اقتصادی با نگاه ویژه به فعالیت های غیر آب بر یا کم آب بر از منظر آموزش جوامع محلی خصوصا توسط مروجان اداره جهاد کشاورزی شهرستان و تسهیل گران طرح توسعه اقتصادی و اشتغالزایی روستایی شهرستان.
- تأسیس صندوق های اعتباری خرد در روستاها در قالب گروه های هدف مانند زنان و کشاورزان با هدف تأمین سرمایه اولیه برای شروع به فعالیت در زمینه های غیرکشاورزی که ریسک پایین تر و در نتیجه پذیرش بالاتری را در بین روستاییان به همراه خواهد داشت.

References:

1. Abdshahi, A (۲۰۰۶) *Investigating the Factors Affecting the Acceptance of Technology and Off Farm Work by Farmers, Master's Degree, Agricultural Economics, Shiraz University.*
2. Asayesh, H & Ghanbari, N (2006), *Introduction to Iranian Rural Economics, Islamic Azad University Kermanshah Branch Press.*
3. Ashley, C. and Maxwell, S. (2001). *Rethinking Rural Development, Development Policy Review, Volume 19, Issue 4, PP. 395-425.*
4. Azizi, P. Lotfi, H & Pishro, H (2009), *Information and communication technology and its impact on rural economy of Iran, Amayeh Journal, Vol 2, No. 6, pp 34-64.*
5. Babatunde and Qaim, (2010) R.O. Babatunde, M. Qaim, *Impact of off-farm income on food security and nutrition in Nigeria, Food Policy, 35 (4) (2010), pp. 303-311.*
6. Bezu S. Bezu, C.B. Barrett, S.T. Holden, 2012, *Does the nonfarm economy offer pathways for upward mobility? Evidence from a panel data study in Ethiopia, World Dev., 40 (8) (2012), pp. 1634-1646*
7. Block and Webb, 2001, S. Block, P. Webb, *The dynamics of livelihood diversification in post-famine Ethiopia, Food Policy, 26 (4) (2001), pp. 333-350*
8. Byrd, E.T., Bosley, H. E., & Dronberger, M. G. (2009). *Comparisons of stakeholder perceptions of tourism impacts in rural Eastern North Carolina. Tourism Management, 30(5), 693-703.*
9. Cheraghi, M. Mohammadi Yeganeh, B. Mousavi Zare, S (2018) *Investigating the role of non-agricultural activities in food security of rural households: Dastan Fazl Neyshabur, Quarterly Journal of Rural Development Strategies, Vol. 5, No. 1, pp 66-51.*
10. Climatology Research Institute (2017) *Disclosure, Evaluation of the Impacts and Perspectives of Climate Change in Iran during the 21st Century, Meteorological Organization of Iran.*
11. Davis, J.(2006) *.Rural Non-farm Livelihoods in Transition Economies: Emerging Issues and Policies, Electronic Journal of Agricultural and Development Economics (eJADE), Agricultural and Development Economics Division (ESA) FAO, Vol. 3, No. 2.*
12. Eftekhari, A.R & Moosavi, S.M & Poortaheri, M & Farajzade, M (2014) *Analysis of the role of livelihood diversity to rural household resilience in drought condition: case study of the drought exposed areas of Isfahan province, Journal of Rural Research, Article 8, Volume 5, Issue 3, Autumn 2014, Page 639-662.*
13. Einali, J (2014), *Evaluation of the role of tourism in second homes in diversification into rural economy (Case study: Vali-e-Asar Hesar district in Awaj County), Journal of Rural Planning and Research, Vol. 3, No. 5, pp. 97-107.*
14. Ellis, F., 2000. *Rural Livelihoods and Diversity in Developing Countries. Oxford university press.*
15. Farahmand, Shokoufeh and Mina Abootalebi (2012), *the Impact of Diversity and Economic Specialization on Provincial Employment Growth in Iran, Economic Research, Vol 47, No 3, pp. 45-63.*
16. Fathihnia, E (2014) *The Effect of Rural-Urban Connections on the Rural Economy Diversification with Emphasis on Wooden Industries Case Study: Jokar District, Malayer County, Hamedan Province, Master's Degree in Geography and Rural Planning, University of Tehran, Guidance By: Dr. Mohammad Reza Rezvani.*

17. Ghasemi, M & Javan, J (2014), *Explaining the Relationship between Economic Activities and Sustainable Rural Development (Case Study: Mashhad County)*, *Journal of Rural Research*, Vol 5, No 2, pp 237-262.
18. Haggblade, S., Hazell, P. and Reardon, T.(2010). *The Rural Non-farm Economy: Prospects for Growth and Poverty Reduction*. *World Development*, 38 (10): 1429–1441.
19. Heidari Sarban, V (2014), *Measuring and prioritizing rural areas in terms of social welfare levels (Case study: Parsabad County)*, *Journal of Spatial Planning (Geography)*, Vol 4, No 3, pp. 61 -76.
20. Hoang et al., 2014, T.X. Hoang, C.S. Pham, M.A. Ulubaşoğlu Non-farm activity, household expenditure, and poverty reduction in rural Vietnam: 2002–2008, *World Dev.*, 64 (2014), pp. 554-568.
21. Jahangiri, A (2017) *Investigating the Impact of Economic Diversity on Sustainable Economic Development in Villages, Looking at the Central District of Shahin Shahr and Meyma*, *Journal of Spatial Locational Studies*, Vol. 2, No. 5, pp. 103-88.
22. Javan, J. Alavizadeh, S and Kermani, M (2011), *the Role of Various Economic Activities in Sustainable Rural Development Case Study: Semirom County*, *Journal of the Iranian Geographic Society*, New Year, Year 9, Issue 29, Pages 17-43.
23. Karimzadeh, H. Valaei, M & Manafi Azar, R (2014), *the Role of Variation of Activities in the Sustainability of Rural Economy. Case Study: Marhemat Abad Miani, Miandoab County*, *Journal of Space Geography*, Vol 6, No 20, 129-144.
24. Kola, E., Laçi, S., & Laçi, E. (2012). *Economic diversification of rural areas in Albania- The case of Kallmet Commune*. 3th International Scientific Symposium, Belgrad, November 15-17, 575-581.
25. Liu, D. Golding, G. Gong, *Farmers' coping response to the low flows in the lower Yellow River: a case study of temporal dimensions of vulnerability*, *Glob. Environ. Change*, 18 (4) (2008), pp. 543-553.
26. Mahdavi, M (2008), *an Introduction to Rural Geography of Iran*, Samt Publication.
27. Midmore. P., Whittaker. J. (2000). "Survey economics for sustainable rural systems", *Ecological Economics* 35, pp 173–189.
28. Musakhani, G (1999), *Analysis of Social Welfare in Iran and its Effectiveness from Income Inequality*, Master's Thesis, Department of Economics, Shiraz University.
29. Naseri, A & Basakha, M & Hassanzadeh, M & Masaeli, A (2009), *Investigating the Impact of Different Government Expenditures on Non-Agricultural Employment and Poverty in Rural Areas of Iran*, *Economic Research*, Vol 9, No 4, pp 41-64.
30. Olale, E & Henson, H (2013) *The impact of income diversification among fishing communities in Western Kenya*, *Food Policy*, Vol 43, pp 90-99.
31. Page, M., & Beshiri, R. (2003). *Rural economic diversification- A community and regional approach*. *Rural and Small-Town Canada Analysis Bulletin*, 4(7), 1-7.
32. Ranjan, S., 2006. *Occupational diversification and access to rural employment: revisiting the non-farm employment Debate*. *Labor and Development* 11–12, 102–131.
33. Reardon et al., 2000, T. Reardon, J.E. Taylor, K. Stamoulis, P. Lanjouw, A. Balisacan *Effects of non-farm employment on rural income inequality in developing countries: an investment perspective* *J. Agric. Econ.*, 51 (2) (2000), pp. 266-288.
34. Sadeghi Cham Changi, S. Sahdi, A & Sidayi, S (2016), *Impact of Economic Variability on Rural Sustainability (Case Study: Rural Areas of Shahrekord)*, *Journal of Rural Planning and Research*, Vol. 5, No. 3, pp 25-37.
35. Taherkhani, M (2000), *Industrialization of villages*, Ministry of Jihad-e-Sazandegi Press, First edition, Tehran.
36. Tayebnia, S & Baradaran S (2014), *An Investigation of the Factors Affecting the Differentiation of Economic Activities in the Maritime Villages of Marivan*, *Kurdistan Law Enforcement Quarterly*, Vol 5, No. 19, pp. 41-66.
37. Winters, P., Davis, B., & Carletto, G. (2009). *Assets, Activities and Rural Income Generation: Evidence from a Multicountry Analysis*, Volume 37, Issue 9, PP. 1435–1452.

38. World Bank (2003) *Rural Financial Services Implementing The Bank's Strategy To Reach The Rural Poor*, Agriculture & Rural Development Department.
39. World Bank.(2007). *Rural Non-Farm Economy*, Retrieved from: <http://go.worldbank.org/19NI77>.
40. Yasoori, M & Javan, F (2015), *Analysis of the Rural Diversification Restrictions Case Study: Eshkevar Oliya*, *Rural Spatial and Rural Development Quarterly*, Vol 4, No 3, pp. 19-37.
41. Yasoori, M (2007), *Introduction to rural economy with emphasis on agriculture sector*, Astan Quds Razavi Publication, Mashhad.
42. Zamora, O. M. (2011). *Development instruments for the cross-border cooperation in Ukraine. Poland*, Warsaw: Warsaw University of Life Sciences Press.
43. Zhu, N., & Liu, X. (2008). *The impact of remittances on rural poverty and inequality in China*". Policy Research Working Paper No 4637, the World Bank East Asia and Pacific Region Poverty Reduction and Economic Management Department.

Research Paper

The effects of diversification into economic activities on the welfare of the rural community case study: the central district of Kerman county

Maryam Shamsi: M.A in Geograhly and Rural Planning, Department of Human Geography, University of Tehran

Mohammadamin Khorasani¹: Assistanr Professor of Geograhly and Rural Planning, Department of Human Geography, University of Tehran.

Seyed Hassan Motiee Langroodi: Assistanr Professor of Geograhly and Rural Planning, Department of Human Geography, University of Tehran

Received: 2019/2/7

PP: 59-62

Accepted: 2019/7/1

Abstract

One of the important strategies for development is diversification into economic activities. Since the village is at the core of the formation of human societies, the issue of the stability of the rural economy is very important. Villages usually have a single-product economy, which causes the villages to retreat from development. So, we should look at ways in which rural economies could be transformed into a dynamic and powerful economy by diversifying the economic activities of rural households. The purpose of this study was to investigate the effects of diversification into economic activities on the welfare of rural households in the study area. To identify the variables of diversifying the economic activity (independent variable of the research) through theoretical foundations and research background as well as through the interview and guidance of the professors in this field. The statistical population of this study was 8956 rural households living in 11 villages in the district part of Kerman County. Out of these, 384 households were selected through Cochran sampling and 412 households were normalized to normalize the data. Data were collected through a researcher questionnaire. The validity of the questionnaire was confirmed by experts and its reliability was confirmed by Cronbach's alpha coefficient (.963). Data were analyzed by SPSS software using T-test single sample, regression and independent T-test. In the analysis, the villages of the study area were compared in terms of economic diversity and welfare. The results obtained from the hypothesis confirm the effect of the diversification into economic activities on the welfare of rural households. In fact, the results indicate that there is a significant difference between the households with and without the diversity of economic activities in terms of welfare. In other words, households with a variety of economic activities experience a higher level of welfare than non-diverse families.

Key words: Economic Activities, Welfare, Rural Households, Central District of Kerman.

Extended Abstract

Introduction:

In the economic structure of the rural areas of different countries, agriculture is a vital source of livelihood (Taherkhani, 2000, p. 21). The most important characteristic of such a structure is the lack of diversity in economic contexts and job opportunities, especially for the growing rural labor force, which is partly due to the type of village attitudes and government policies and internal factors of the

¹. Corresponding Author's Email: Khorasani_ma@ut.ac.ir, Tel: +989124117208

village. Such economic and occupational structure in rural areas raises specific issues, such as less flexibility in the face of short-term climate fluctuations, crop price fluctuations at harvest, etc. (Javan, 2011, p. 19). Diversifying the economy of rural settlements in developing countries has improved non-agricultural job opportunities in rural areas and has a significant impact on the well-being of rural households. Today, the development of non-agricultural sectors and the diversification of activities in rural areas are the essential solution for rural development in many communities (Mohammadi Yegane, 2014, pp. 56-57). In recent years, the discussion of diversification and economic specialization has been particularly prominent in rural, urban, and regional economics. Economic diversity is defined as the existence of a large number of different types of economic activity, such as tourism, agriculture, services in one area, or the numerous economic activities of an area that are distributed among a number of classes of industries (Farahmand & Abootalebi, 2012, p 57). Kerman as the central city of the province consists of six districts, the largest of which is the central part. Proximity to the provincial and city center can have important effects on the diversification of economic activities in the villages, and in this study we seek to examine the relationship between economic diversification in these villages and household welfare. As one of the largest provinces in the country and one of areas most likely to be affected by the widespread drought crisis in the country, it desperately needs to diversify into a rural economy and cannot rely solely on long-term activities. Provide agriculture, employment and welfare to the rural population. Migration from villages, districts and small towns and areas vulnerable to climate change to large cities has increased. Among these are the migration and evacuation of parts of the eastern and southeastern provinces of the country. This situation reduces the rate of economic growth in these areas (Climatology Research Institute, 2017, p. 20).

Methodology:

The present study uses descriptive-analytical method and quantitative and field research to investigate the effects of diversification on economic activities on welfare level of rural community in central part of Kerman city. Required information, field research and public libraries - It has been updated. The statistical population of this study consisted of 60 rural settlements of more than 20 households in the central part of Kerman city based on cluster sampling of 11 villages (Bagher Abadrig, Saadatabad, Allahabad, Rabat, Dehlolo, Simak, Abdulabad, Darby). Asiab, Saeedi, Sharafabad, Hossein Abadfarsangi) selected. Using Cochran sampling method out of 8956 households, the sample size is 384 households. In order to normalize and control the effect of missing data, the total number of questionnaires increased to 412. A researcher-made questionnaire based on previous research and teachers' comments designed in three sections. The first part covered the individual characteristics of the respondents such as: age, sex, education, main household head job, household subordinate job, etc. The second part included questions on economic diversity indicators and the third part on questions on welfare indicators. In order to assess the effects of diversification on economic activity, three indicators examined, which are described in Table 2. The validity of the questionnaire measured by the views of 10 Rural Development and Planning Professors in Tehran universities and its reliability measured by Cronbach's alpha coefficient, which is based on correlation matrix of the items and measures the coefficient of the whole spectrum. . The results of analysis of 30 pre-test questionnaires showed Cronbach's alpha (0.963) indicating high level of reliability. In order to statistical analysis of the research findings extracted and classified. Data collected from questionnaire analyzed using one sample T test, two independent samples T test in SPSS software. . But the central part of the east of Kerman city is between 56 degrees 15 minutes to 57 degrees 33 minutes east longitude and 30 degrees 1 minute to 30 degrees 43 minutes north latitude. The area of this section was 644/4460 sq. Km. Figure 1 shows the location of the villages under study.

Findings and Discussion:

To evaluate the level of well-being, the indices considered. One sample T-test used to measure these indices. The welfare status of the households in the study villages is poor. In fact, rural households in the study area suffer from low levels of well-being. Stepwise regression used to explain

the effect of each of the independent variables of the research (economic diversification) on the dependent variable (welfare). According to the results, there was a high correlation between "security and job satisfaction and income" ($R = 0.802$), "multiplicity of economic activities" ($R = 0.445$), "investment context" (0.428). $R =$) and there is prosperity. Independent T-test used to compare the level of livelihood among households with and without diversity in economic activities. It shows that the mean of the two groups are significantly different.

Conclusion:

Most people have moderate to low incomes and have been in service jobs due to agricultural problems. However, due to its proximity to Kerman, the potential of service and industrial jobs in these villages is greater than that of agriculture and livestock. Almost all people who have a job are dissatisfied with their salary, job and welfare status. From a welfare point of view, people were generally satisfied with their nutrition and drinking water, housing and access and transportation facilities, but were not sufficiently satisfied with the status of leisure, education and health facilities in their villages.

